

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛДЫҢ АЧЫЗЫНДА

Апрель 5-те унген № 80 «Шында» республиканың экономикасынын болгаш культуразынын 1945—1965 чылдарда хөгжүлдүгүзүн дугайында бектеди билдирди.

Бөгүнгү беска Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйынын 1966—1970 чылдарда хөгжүлдүгүзүн дугайында болур.

ССРЗ-НИҢ ЭРТЕМНЕР академиянын геология институтуна улус эртең ачылаачы В. П. Еремеев 1966 чылда июль 6-да унген «Тувинская правда» солунда чуулганга чыгып, «Тывага эң-не баштай 20 чыл бурунгаар келген мен. Эртеңге иштиде кала-даа — ыраакы Намчатнага ийикпе, ширини Кольмага болгаш Якутияга азы изиг Моолга-да чораш, кезээде катан-да Тывага неликпей бээр мен...»

Чээрби чыл ишинде бо край таныттырмас кылдыр өскөргөн-дир... Даразында кезиримге Тыва моон-да артын чараш болгаш соңуурганчыг апарган турарына бузурээр мен.

Төрөөн чурттуу, ыла багтаан тус-тус республикаларнын эртең беш чылдарда шапкын бурунгаар хөгжүлдүгүзүн совет кижилеринин илдиг бузуурелин үнөр дөзү, магадылалы — улус ажыл-агыйынын хөгжүлдүгүзүн талазы-биле тусурай чыгарып, чорашуу апарган.

Секки беш чылда Тыванын бугурун куштерин дүрген темпери-биле хөгжүлдүгүзүн партия болгаш чазак онайгай кичээлге аяп, ала сагын-чочашкыны салган.

ССРЗ-нин болгаш РСФСР-нин Министрлер Човуздери 1966—1967 чылдарда Тыва АССР-нин экономикасын болгаш культуразын хөгжүлдүгүзүн талазы-биле тусурай чыгарып, чорашуу апарган.

Ом докталаарда көрдүгөн хемчеглерин амдаларга ботландырганы республиканын бугурун куштерин хөгжүлдүгүзүн улустун культуразын болгаш чагай байдалын көдүргөнгө, беш чыл планын чедикширин күөсөлдүгүзүн улетпүрүнүң күөсөлдүгүзүн болган.

СЕККИ БЕШ чылдын төңчүзүнде республикага 65 улетпүр черлери ачылган турган, оларнын он бежи 1966—1970 чылдарда ачылганга кирген. Чамык улук күчүдү, нарын бугуруде черлери ачылганга кирген. «Тыва кобальт» комбинаты, Терлиг-Хаанын монгун суу бугуру черин ачылганга эгелээни-биле бисте

Планы	Бүдүргөни
Хөмүр-даш (мун тонна)	1674
Электростанция (млн. квт. шак)	559,1
Даг-дугу (тонна)	110649
Илден маш (мун куб. м.)	467
Хөм илди (мун ажем)	205
Киле илди (мун ажем)	303
Давранмаа кылгылары (мун руб.)	3630
Колбаса кылгылары (тонна)	3860
Хлеб (тонна)	74010
Дүс (тонна)	24200

Чөөн Сибириниң амгы специализациясынын бир уланышканына дугуру турар улетпүр адры — өнүгү металлургиянын нити продукциянын хемчээли 14,6 катан өскөн.

Ол унген дүргүзүндө улетпүр хөгжүлдүгүзүн темпиз дүргүзүн болгаш чарыгалары улам күштеген. Оларга тулук материалдарынын, одага, электростанцияга улетпүрүнүн бүдүрүлгелери хамаар-

жыр. Олардын бүдүргөн нити продукциянын хемчээли 2 катан өскөн.

Республиканың бугу улус ажыл-агыйынын нити продукциянын улетпүрүнүң улу-хуузу 1965 чылда 40 хуу турганын 1970 чылда 43,8 хуу апарган.

Секки беш чылда улетпүр бүдүрүлгелерин хөй-хөй ачылдыныры бодунун кызымак күш-ажылы-биле шыла-рааннар. Оларнын арасында Кызылдын алты заводунун хөчүн ачылдыны, Ленин орденнин эдилекчи Б. К. Хүүрепкен, даараныга комбинатынын даараныкчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Советинин депутаты Е. А. Ерчукова, Ак-Довуракта арыгаал фабриказынын мапшыны, СЭКП Тыва обкомунун кезигүүчү З. Л. С. Кужугет, Чадаанамы дөрүлүш разрезинде экскаватор машиниши, Тыва АССР-ниң Дээди Советинин депутаты Е. Н. Фроленков болган оон-да өскө чүс-чүс ачылдынынар шыла-ран үгүлгөр.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КӨДЭЭ ажыл-агыйын хөгжүлдүгүзүн СЭКП Төп Комитетинин март (1965 ч.) Плануунун шийтирилери онайгай ужу-дузалыг болган.

Планын ачылдынынар болгаш продукциянын күрүгөге садарын чазак чуруму, белетке өртктерин улаттырганы, продуктуларын планда ачылдынынар илдиг берикшиги, техника өртктерин чигээни, ортуна үндүрүүнүң база колхозтарга чээлинди чазак чуруму, партиянын болгаш чазактын чоруткан өскө-да хемчеглери сөдө ишчилерин шуагуру күш-ажылы мобилизацияла-га, көдө ажыл-агый бүдүрүлгелерин хөгжүлдүгүзүн темпизин дүргөдүргөнгө улук садарын чедирген.

Көдө ажыл-агыйны специализацияны ханналар болгаш таарыштыр хуваай тургу-рап талазы-биле секки беш чылда республикага нити-биле база чамык боду-с-кымчатыр зоналар болгаш ажыл-агыйлар зайы-биле чу-гула ачылдыр чоруттуган. 1967—1968 чылдарда республиканын база районнарын ортаннары бугу колхозтарын, совхозтарын специализацияны болгаш таарыштыр хуваай тургузарынын чангыс ай схеманын хулап алган. Ол чурумга дүштүр боттарынын хөгжүлдүгүзүн аайы-биле тус-тус ажыл-агый бугу-зу кол болгаш немелде адыр-ларды бөоп, тускай ула-нышкынын апарган.

Специализацияны беш чыл планын чедикшигин күөсөлдүгүзүн база көдө ажыл-агый бүдүрүлгелерин экономика талазы-биле үр-түңел-дин улам ынай бедилерине дузалыг. Эртең беш чылда республиканын көдө ажыл-агый бүдүрүлгелерин чылда өздүгүзүн ортумак хемчээли 1961—1965 чылдарга де-нязеге 23,3 хуу хөй болган.

СЕККИ БЕШ чылда Тывага 1 млн. 58 ажыг мун тонна та-раа, 172,5 мун тонна ээт, 284,5 мун тонна сүт, 70 млн. 700 мун борбак дагаа чур-гурамы, 10,1 мун тонна дүк бү-дүрүгөн.

Тывада колхозтарын болгаш совхозтарын кол хөрен-чиги 1970 чылдын төңчүзү-нде 121 миллион рубль түгө чедир көвүдөни — оларнын

Тывада колхозтарын болгаш совхозтарын кол хөрен-чиги 1970 чылдын төңчүзү-нде 121 миллион рубль түгө чедир көвүдөни — оларнын

ЧУРТУҢ БУГУ УЛУСТАРЫ СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАЛАРЫН ЭВИЛЕЛИНГЕ БОТТАРЫНЫҢ СЫРЫЙ КАТТЫЖЫШКЫНЫНЫҢ КАЙЫ ХИРЕ БАЙЛАК ҮРЕ-ТҮҢНӨЛДЕРНИ БЕРИП ТУРАРЫН, ОЛ СЫРЫЙ КАТТЫЖЫШ-КЫН КЕЛИР УЕДЕ КАЙЫ ХИРЕ КАЛБАК АРГАЛАРЫН АЖЫДЫП ТУРАРЫН ХӨЙ ЧЫЛДАРДАГЫ АМЫДЫРАЛЧЫ ДҮРЖУЛГАЗЫНДАН БҮЗҮРЕП КӨР-ГЕН.

МАТЕРИАЛДЫГ ХӨРЕҢГИЛЕРНИ БОЛГАШ КҮЖЕНИИШКИННЕРНИ МӨӨННЭНИ, СОВЕТ УЛУСТАРНЫҢ БОТ-БОТТАРЫНГА АК СЕТКИЛДИГ ДУ-ЗАЛАМЧЫЗЫ БУГУ РЕСПУБЛИКАЛАРГА БЕДИК САЙЗЫРАЛДЫГ УЛЕТПҮРНҮ БОЛГАШ МЕХАНИЗАСТААН УЛУГ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ТУРГУЗАР АР-ГА-НЫ БЕРГЕН.

(«СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАЛАРЫН ЭВИЛЕЛИНИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛ ДУГАЙЫНДА» СЭКП ТК-НЫҢ ДОКТААЛЫНДАН).

техника-биле өкчө чөпсөлдө-нүн, күш-шымалдыг апар-ганын хөренчиг болур.

Колхозтар болгаш совхозтар 1633 тракторун, 813 комбайны, 1856 автомашинаны, өскө-да техниканы немей алган-нар.

Күш-ажылыны бүдүрүчү-лүү беден. Бир өвөс 1965 чылда колхозтарга болгаш совхозтарга чылда ортумак-биле бир ачылдыкчыга онааштыр 1493 рубль түнүгү нити продукцияны бүдүргөн болза, 1970 чылда 1999 рубльдин нити продукцияны бүдүргөн.

1966—1970 чылдарда рес-публикага маалым баш саны көсүк өздүлгө болган. 1970 чылдын төңчүзүндө нити-зи-

биле 194,1 мун баш мыйыстыг бода мал, 11 млн. 119 мун хөй, өшкү, 38,5 мун баш чылгы, 27,2 мун хаван саваттынныг турган.

Маалым продукттуг чөру беден. Бир өвөс бир өнөккө онааштыр колхозтарга болгаш совхозтарга 1965 чылда орту-мак-биле 2271 кг. сүт саап алган болза, 1970 чылда 1567 килограммын сааткан. Семир-тилени экижүткөнинин түн-нелинде күрүгөге дүжааган мыйыстыг бода маалым орту-мак дириг деңизи 300 кг, шээр маалым — 40 кг. чет-кен. Күрүгөге көдө ажыл-агыйнын продуктуларын са-ларын талазы-биле беш чыл-дын күөсөлдүгүзүн:

План	Херек кырында
Тараа (мун тонна)	300
Ээт	111,6
Сүт	104,4
Дүс	11,5

1970 чылда республиканың көдө ажыл-агыйына 30 мун ажыг киле ачылган турган. Беш чыл планын күөсөлдүгүзүн көдө ишчилерин киргеге салышкынын Коммунист партия база Совет чазак бе-

чорур Кызыл тул болгаш ак-ша-биле «Элегес» совхоз, оон илай акша шапналын «Саян» совхоз, Улук-Хем районда «Х Улук хурал» колхоз, Мон-гун-Тайгада «Мөгөн-Бүрен» колхоз болгаш Тандыла «Ком-

ФАКТЫЛАР

Төрөөн чуртувустун бугу улустарынын акы-дуңма дуза-ламчынын ачылды бисте республиканын экономиказын эртең беш чылда шапкын хөгжүлдүгүзүн болган.

СЭКП-ниң XXIII съездинин Директивизинга кирген, Тыванын өнүгү металлургиянын баштайгымы Хову-Аксин-нин кобальт комбинаты ачылганга кирген.

1970 чылдын төңчүзүндө республикага 65 улетпүр бү-дүрүлгелери ачылган турган, оларнын он бежи секки беш чылда туруттуган.

1965 чылда деңизеге 1970 чылда республиканын улетпүр продукциянын нити хемчээли 147,7 хуу өскөн.

Республикага секки беш чылда 249 млн. 761 мун рубль-дин улетпүр продукциянын бүдүрүлгелери 103,7 хуу кү-үсеткен.

Бисте республикамы эртең беш чылда көдө ажыл-агый продуктулары садарыннын планын ачыл күөсөлдүгүзүн. Ол беш чылда ачылдык чоннар 1 млн. 58 мун ажыг тонна тарааны, 172,5 мун тонна ээт, 284,5 мун тонна сүт, 10 мун тонна ажыг дүкү, 70,7 млн борбак чургураны бү-дүргөн.

1970 чылдын төңчүзүндө биске 194,1 мун баш мыйы-стыг бода мал, 1,1 млн. шээр мал, 38,5 мун баш чылгы тур-ган. Семиртилени өкчө тургусканын ачылдында күрүгөге дүжааган бода маалым бивозиниң-не дириг деңизи 300 кг, шээр маалым — 40 кг четкен.

Эртең беш чылда республиканың ажыл-агыйлары 1633 тракторун, 813 комбайнын, 1856 автомашинаны болгаш өскө-да техниканы немей алган.

Кызылдын болгаш оон чөөк-кавы суураарынын чур-таччылары ол үеде 10,5 мун телевизору салды алган.

Республикада культура бажынарнын база клубтар-нын саны 188 четкен, 211 киностанавкалар ачылган тур-ар.

Секки беш чылда 16 кижэ эртемен кандидаттары бол-ган, ам бисте 23 кижэ эртемен.

мунизын херел» колхоз ачылган.

Тыванын капитал туудун хөг-жүлдүгүн улук кичээлгеи салды, анча акша-хөргөнгөи харам чокка үндүрүп турар. Республикага секки беш чылда туудуга капитал салышкыны 274 млн. 92 мун рубль болган азы 1961—1965 чыл-дарга деңизеге 30,3 хуу хөй.

Нити-зи-биле 214 млн. 790 мун рубльдин кол фонду-ларын ачылдыга кирген, ол болза 1961—1965 чылдарда турганын 1,5 катан көвү-дөни. Оларнын арасында «Ты-

ва кобальт» комбинат, Каа-Хемнин хөмүр-даш разрезин, Кызылдын болгаш Чадаанамың сүт заводтары, Абаза—Ак-До-вурак арасында бектик вольту-луг электрия шугуму болгаш өскө-да улук-улук туудулар, бүдүрүлгелер бар. 6614 өөр-көнич өөренип шкколаар, 180 орунуг эмелгелер, 500 кижэи хулап алыр поликлиника, суг дамчыдылганы, кана-лизация дөш өскө-да чугула туудулар ачылганга кирген. Беш чыл иштинде 284 мун ажыг дөрбелчин метр чуртта-га шолун ачылганга кирген. Ол болза Кызылдын 1970 чылдын төңчүзүндө бугу чурттага шолунуң 65 хуу-зунга деңдежир.

Секки беш чылдын туудула-рына ачыл-ижэ-биле алдар-жаан он-он туудулар бугу Тывага суражааннар. Оларга «Тыва кобальт» туудуг эгел-еленин чазаныкчы-бетон-шиги О. С. Арапай, № 48 ту-дуг өргөлдүгүн шугукур-ма-лары Б. С. Шөмбү, «Кызыл туудуг» эргеленин дашчызы М. В. Васильева, № 463 ко-вхоз, Улук-Хем районда «Х Улук хурал» колхоз, Мон-гун-Тайгада «Мөгөн-Бүрен» колхоз болгаш өскө-тер-да санаттынар.

Социалист чарышка бектик түнелди чедип алганы дөш туудунун 55 мурамычы 1971 чылда чазактын дээди шапналында бектиктеген.

УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ доктаамал оон түрү суула-дырлары болур оруктар Тыва-нын бугу-ле буруннарине шөйлү, арт-сынарнын ачыл, чуртун Саян мында районна-ры-биле республиканын ту-душтурган. Ол оруктар-биле тус-чүс автомашиналар док-таамал аргышты, республика-нын улус ажыл-агыйнын дең-деки хөгжүлдүгүн ханды-рып турар. 1970 чылда ав-тотранспорт-биле 17 млн. 78 мун тонна чүкүтү сөөрткен, 24 млн. 147 мун кижэин аргыштырган, азы 1965 чыл-дын деңизеге, чүкк сөөрткү 95,4 хуу, пассажирлер аргы-тырылганы 30 хуу өскөн.

Секки беш чылда нити-зи-биле 589 км чазакгы оруктар туруттуган. Ак-Довурак—Абаза арасында чагалгыг автомобиль оруу ачылганга кирген. Авто-мобиль параты улаттыган. Агаар оруктары Кызыл хоор-айнын Абакан, Новосибирск, Красноярск болгаш оларны дамчытыр Москва база чур-тун өскө-да хоорайлары-биле туудуштурган. Ирак районна-ры доктаамал агаар харыл-азыны туруттуган. Беш чыл иштинде агаар транспорту-биле 30,3 мун тонна чүкүтү сөөрткен, 808,1 мун пасса-жирлерин аргыштырган.

Секки беш чылдын түнел-дери-биле Кызылдын № 1 ав-тотранспорт бүдүрүлгелерин чозаачыны Юрий Николаевич Зюинге Социалист Күш-ажылдыг Маалыры деп бектик тывысканы Тыва-ның автотранспортчуларынын

«РФСР-ниң шкколаларын алдардыг башкымы», 36-зы — «Тыва АССР-ниң шкколалары-ның алдардыг башкымы» деп бектик аттылар, 123 башкы «Улус чырдышкынын шылагаракчымы» деп демлек-тич эдилекчилери. Бугу баш-кыларын барык чартык ке-леш дээди эртемениг. 1968 чылда Ак-Довурактын ортумак шкколанын башкыны Сарыг-дар Саятывена Тамчы-болга Социалист Күш-ажылдын

Маалыры деп хундуууг атты тывыскан.

Тывада тускай эртең ажи-лын кылдып чоруту кижилерин саны көвүдөн. Секки беш чылда тыгалардан 16 кижэ эртемен кандидат деп атты камгалап алганыр, ам бисте ыдыг эртемендерин саны 23 кижэ четкен.

Секки беш чылда культура объектилерин туудурынга 1 млн. 738 мун рубль капи-тал салдышкынын шингө-дип алган. Ол болза оон му-рунда эртең беш чылдарга бо-дартга дөрт катан хөй. 2460 олуттуг 13 клубтар тууду-ган болгаш республикада культу-ра бажынарнын база клубтар-нын саны 188 четкен. 211 киностанавкалар — ачылдып турар, оларнын сөзү эртең беш чылда тургустунган. 153 библиотеканын 22-зи 1966—1970 чылдарда ачылтылган. Библиотекаларда номнарын саны 1 млн. 743 мун четкен. Чылдын-на республиканын чурттагы бурзуу ортумак-биле 29 катан кино көрүп ту-рар. 10 мун чурттагы чон бурзуунге 8 клуб болгаш 6 библиотекка онаажыр.

Тыванын ном үндүрери чурт хире алыг-ангы аттары номнарын чылда үндүрүп ту-рар апарган.

БИСТИҢ ЭКОНОМИНАНЫҢ бугу адырларынын хөгжүлдү-зи-биле катал улус чыр-дышкынын болгаш культу-ра хөгжүлдүн секки беш чылда көсүк бажынарнын кылган.

1970 чылда шкколалар ту-дуунга капитал салышкыны беш чылдын баштайгы чы-лынга деңизеге ийи катан өскөн. Беш чыл иштинде 6614 олуттуг 26 шкколаны туткан. Республиканын 168 шкколала-рына нити-зи-биле 54 мун хире өөреникчелер өөренип турар апарган. Бир дээди болгаш беш ортумак тускай өөр-едилге черлеринде студенттерин саны 5000 ашкан. Рес-публиканын чурттагы чөвү-нүн дөртүн бирээзи-ле өөр-енич. Бугу чөвүн сөөлдү ийи чазак бүртүлгелерин көр-гүзүлгелерин деңизеге болза мындыг: 1000 ачылдып турар чурттагы чон бурзуунге Ты-вага 1959 чылда 128 дээди болгаш ортумак эртемениг кижилер онаажып турган болза, 1970 чылда ол сан 260 кижэ четкен.

1970—1971 өөрдилге чыл-дын республиканын шкколала-рына 3153 башкы ачыл-дып турган оларнын 22-зи «РФСР-ниң шкколаларын алдардыг башкымы», 36-зы — «Тыва АССР-ниң шкколалары-ның алдардыг башкымы» деп бектик аттылар, 123 башкы «Улус чырдышкынын шылагаракчымы» деп демлек-тич эдилекчилери. Бугу баш-кыларын барык чартык ке-леш дээди эртемениг. 1968 чылда Ак-Довурактын ортумак шкколанын башкыны Сарыг-дар Саятывена Тамчы-болга Социалист Күш-ажылдын

Эң кудуку шапнамын 60 рубль чедир өстүргөндө, планын ачылдыны болгаш экономика илдиг берикшигин чазак системанын шилчөөн бүдүрүлгелерде ачылдыны-нын, инженер-техникниг ачылдычыларын болгаш ал-бан-хаачкыларын ачыл төлө-вирин материалдыг деткимче фондузун күөсөлдүгүзүн бед-леткенден, пенсияларын хемчээли өстүргөндө чо-нуң акша орунунда 66 хуу, оон иштинде ачылдыны-нын база албан-хаачкыларын 68 хуу көвүдөн.

Секки беш чылда чедип алган чедикшиктерин бы-жылгавынын, ачылгатынны бары арга-тураларынын маанымдап турган, улус ажыл-агыйынын 1971—1975 чылдарда хөгжүлдүгүзүн тоску беш чыл планын ачылдып кылган.

Д. ТИМНЕЙ, республиканың Курлдан даргазынын оралчымы.

ХҮНДУТКЕЛДИГ АЛБАНДА

Бисте республиканын колхозтарында, совхозтарында, улетпүр бүдүрүлгелеринде, туудуларында болгаш өскө-да колхозтарда улусчу дружиналар чөр-чөргө хөй-интинин корум-чуруму камгалаарына илдишпей кирип келген. Улук-Хем районун Чодураа суурда коммунист Вячеслав Дамдинин ууртканы өкчө туранын улусчу тургусканын ачылды база үзгөргөн. Сөөлү ийи чылда ол суурда кеминг херек үзгөрдү болгаш хөй-интинин корум-чурумун үрөөр чорук кызырылган, а бо чылдын кеминг херек үзгөрдүгүн ачылдыны анад шуу болаан. Дружиннистер манча улук салышкыны кириген.

Хөй-интинин улетпүр корум-чуруму, бектик культуразы дөш республикага шилчээленин эгелекчилери «Кок-Тей» совхозун болгаш Кызылдын профсоюзга заловуң өл-дөктүлгелерин эгелешкенин авторлектеринин Тыва об-ласты Чолуузеи биле Тыва АССР-нин Иштин херестер ми-нистерствоу деткени. Ол чагай херекке Таңды районун Марачевка, Доора-Хадын, Уенеска, Каа-Хем районун Ия-ника суураарынын, Балгазынын № 11 көдө профессионал-техникниг училищенин коллективтери база хаара турут-туган. Хөй-интинин корум-чурумун, күш-ажылдыг салгал-а-чурумун быжылдар, культуруг ачылдыр-чурттага дөш биче өвөс ачылдыны хөй-хөй коллективтер чорудуп турар.

Республикада корум-чурум үрөөр таварыгаларын хөй кезин арагалаашкынын уружу болуп турар. Бичанган бо талазы-биле демнезде күштедирери бугу-интинин чу-гула хөрө, Улангангаар чорустар-биле демнезде күштедир-леринче уланган хемчеглерин республиканын Иштин хе-рестер министрствоу партиянын Тыва обкому-биле калы ачылдып кылган, ону ботландыр дөш ачылдыр калбарган, чөр-чөргө байдалды район, хоорай, көдө болгаш суур Совет-

териниң сөсөлөөрүнө, ачылдынар коллективтеринге чу-галлажып көрүп турар.

Специализация дружиналар милиция органиинага улук дуалы чедирген. Чүгө 1971 чылда ол дружиналарын болгаш кураторлекчил ачылдычыларын күжү-биле транспорт шилчээленин чурумун үрөөн 8 мун ажыг чозаачыны туткан болгаш чогуур хемчеглери чоруткан. Кызылда № 2 АТБ-нин дружиннистер С. Куанен, В. Бродников, М. Капленко олар автомашина оордан муңган В. Яковлев дөштин туткан болгаш анча чогуур харымса-ланы хүдөктен.

Өвүр, Чөөн-Хемчин районнарында чамдык дружиннистер айымдыг кеминг херестер үзгөдүкчилерин туудурыга се-ремчөөлдүгү, аваныр, тывынгыр чоруну көргөскөн. Дру-жиннистерниң ак сеткидиг, эрес-шудугу ажил-хөренниң чижектерин хөй-биле чугаалан болур.

Дружиннистерниң кол сорулгаам болза, корум-чурум үрөөр, кеминг херек үзгөдир чорутарын бодурбас дөш баш уду хемчеглерин алдырыга милиция органиинага ду-заллажып болур. Бо ачылды ботландырынга бүдүрүл-гелерин, организациаларын удуруткучуларын кичээлге салдыр, дружиннистерниң медалан баураар корум-чурум үрөкчилерин хөй-интинин мурунуга шыңгыг чугаалажыры хоорайларга, суураарга чогуур корум-чуруму тургузары-га илдин бөзү чугаажок.

ЧУРУКТА: Кызылдын аэропортунда дуржулгалык дружин-нистерниң бирөөн Куулар Эрес-оол.

Ю. НЕПОМНЯЩИЙ, Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң инструктору.

КОММУНИСТ МАЛЧЫН

Ашык коммунист Өлзей Аракчааның кадарган хою «Мөгөн-Бүрен» колхозту өскө малчынарнымы ышан эртең кыштан хур ашкан. Малчының кадарган 287 хою дө-гөре ооданкан, оон чаш то-дун четче алган.

— Тоску беш чылдын ийи чылдын төртүрү чүс хойдан 98 хураганга, хойдан-на 1,5 килограмм дүкү алылган, 5 тонна сөгенин кезип белеткен алыр мен—деп, ол колхозчуларын хурагына хүдөктен.

Аракчааның өг-бүдөни 1961 чылдан бээр төрөөн колхозтуң хою кадарып келген. Бо арасында мал ажи-лынга оларнын арга-мергеж-ли дыкма өскөн. Чыл бүрдө алган хүдөктени эң Арак-чаа үрүлгү ачыл күөсөлдү, колхоз, баштаар чериндеи пашал-макталды ап келген. 1970 чылда Москва — Ленинград — Киев — Одесса — Волгоград маршруттуг поезд-биле экскурсиялар халас пүтөккө-биле шынады, калбак д

ТРАКТОРНУҢ ДЫНЫН ТУТКАН...

Бис ооң-биле Би-Хеминц механикаторлар хуралында чалсар аразында учурамыз берген бис. Швергиян аялор кылдыр кеттишкен, күдөр-шырааңдан артында аныксыр, хурен шарайлыг анык-биле, аңаа «Хадым» колхозта парторг секретары М. О. Бичин-Уруг тапшытырпн каан чүве.

Бо дээрге районда база бир эрес, соруктуг ажил-ишчи кижилерин бирээм болган. Бодулуң эртенге амьдалымың дугайын бирден-бирээ чокка хөөрөн берип, амгы кылым турар ажил-хөрсө-биле, бо чакта канчаар утканым чугаалар берген.

З. Д. Долгунмаа амьдалымың айы-биле чүгө 7 класс доозар аргалык болган. Ычтан оон төрөң колхозуңа машина-техника көндүр, оңу башкаар кижилер тынар агаар шыккан чугаа апарган. Ол чыдар-ның амын-өскөнү үениң байдалына душтур, чолаачи, тракторист, комбайнер болуусуар, аңаа хандыкшылар турган. Долгунмаа ба-за-ла бодуңуң үе-тергезе-биле бир дөмөй механикатор мергеилди мын-ла чедип азыр-дыр деп шиптирлеп алган. 1950 чыл оң амьды-ралында утундурбас бөлү

арткан, мынча Эрик-оол Долгунмаа район төвүңге турган Туран МТС-ниңе тракторист-машинистер курузун чедип-ишкениң доозун алкан.

Чедип алып дөң күзели боттангыныга сөткөн ханган анык оол төрөң колхозуңа артында чалгыны-лы берген хандың ханык келген. Эскен териниң ховушолдери анык механикатор-иң анык-ниче кийгара берген. Ол чымын-на колхоз баштаар чери аңаа каң аалтын дыйын тутуспн кааптыр. Эрик-оол Дадар-оолович Долгунмааның чөбөр ийн чыл үзүктөл чок улажып турар механикаторжу орунун эгезел ол болган.

Чазым, чазым оңу трактор хөрсөңдө олурупкан чери алдарган, тараа чаштырган, шиптирлеп, сирес кестирген, болдурген, пресстезен чорурун көрүп болур. Кыш болу-зурга дуржузгалык механикатор ол-ла тракторунда олур-гункай малчыларга сирен, саяк сөөктөр, суг дайы-лаш чоруур. Тараачыларның болгаш механикаторларның амын-өскөнүң түңгөңү көрү ө күс келтире, бедик

дүжүттү чидирит чокка ажаар дөң шудургу демиселчилерин мурнуку оду-рулуга база-ла комбайнер З. Долгунмаа кирер. Ша-ла мынчаар чыл келген туду-й

— Бодумга бынжылаан тех-никалы ажилдарымеңе бичи-ле таарымча чок мы-наш сагындаар берсе, мен ол дөрөөн оң чылдагаанын ты-нар чагчылыг мен — деп

рубль туңгүг шаңдал акша-ны берип келген. Механикатор болуп ажил-да келген чылдарың ил-теде 1966 чыл аңаа утун-дурбас болуп арткан. Ычтан

Эрик-оол Долгунмаа чаксы хову ажилдарыңа мык бедиктедиг учурашкан. Тра-ктору, кожуң машиналары белең болган харын-даа култивация кылар, катон сөөктөрү, тараа чаштырар чертеринде ол хөрсөңдериң шад-ла чедирип алган. Эртен чымын коммунист Долгунмаа чылда чымчак черже шилчидерге 700 ганы ажилдаг кылдыр хулазгези азыр күстөткөп, ажил-агында механикаторлар ара-чында чарыштын тилек-чидериниң бирээм бол-луп үшпө. Ам бо чымын ба-за-ла оон өзөөкөсөө оона-дык күсөдөр сорулганы салган ажилда турар.

Механикатор коммунист бо-дунуң байлакшыдыг дур-жузгалымы өскөп-өүрөгү дөмчүлүк бөринден ойна-ла-биле үр чылдарыңа механикатор болуп берген аныктар амгы үеде «Халың» колхоз-та хой. Оларга ол ажил-агында 6 чыл механикатор болуп ажилдап турар Иван Негрлытов, 5 чыл Стаян — Алексей Маскин-оол-ду болган өскөдериң-даа

Коммунист дугайында чугаа

та ооң ажил-ижи улажып чоруу барган.

Ажилдап келген чылдарыңа дуржузгалык дуржу-галык механикатор Эрик-оол Дадар-ооловичиң адрезинге багы ажилдаан төң чеме-даа туруп көрбөң. Харын-даа айлар, чылдар эртен тудум ылак мергежилдеринге ол улам-на хандыкшып, ба-чы-чымын ажил-ишчи боду-рун турар кадыда боду-нун ари-дуржузгалык бай-лык келген.

Кижиниң сөткөндөн шип-тирлеп алган мергежилне чан-чыга бөриниң чылдагыны ол амын-өскөнү ханы бердинге-ниңден улуу-биле хамаар-жыр деп, хоочун механикатор мээм-биле беседаныңа чуга-лаан.

Эрик-оол Дадар-оолович чугаалар турар. — Ажилдык кадык-даа чай-хос чок үе-инде мен ол чагчылымың черде өскөртпөс кижим мен. Ычтангаш хөвүн-даа үрели-иштин, чедир кылдырмаан анык алымда барып тра-кторуң-даа, комбайның-даа саңдан үдүрүп болур бол-гой.

З. Д. Долгунмааның эди-дөн техникамын кайы хире хумалганын оң чылдык-на ап турар шаңдал, мак-тадары бадаткап турар. Амгы үеде оң эдилелде МТЗ-50 марканың трактору кынал септелге чокка беш чыл болган. Колхоз баштаар чери — эдилең техникамыңа оң илдиң камың чоруу дөң чыл саңында-ла 600

бөдүүн ажил-ишчи Эрик-оол Долгунмаага чагыс чер чурттуг коммунистер уау-гү бүүрөңдү жүргүзүп, оңу ленинчи Коммунист партия-ның хулазгезинге хулаз-ган. Оон бээр ол бедик ат-ты төлөтүп эдилең, боду-луң партия организациямы-нч берген даялгаларың аң сөткөндөн-биле күсөдөп келген. Бо кызың колхоз-ма мал чөмөнүн кураалыңары чедип-өс болганын учу-рунда парторг малчыларга сирен, саяк чедирле-тең хайгааралыңа аңаа да-кан. Хойжу колыңарга болгаш фермаларга мал че-мин үзүктөдирбей чедир-лең партияны аңаа дай-ыбычымы З. Д. Долгунма-ның төлөтүп үзүү кирген.

Өрттү болдурбас

Чер — бистин байлаамыс. Оңу өрт амын-өскөнүң камга-лаар аныгың кижин бүтүр-үшү хөрсө. Аңаа чымын байлакшыдың оонарыңа чогуңда одагылар-ның өскөрбөй кааптарылды, өттүгү иш шаңкал ийикте тырткан галкымын өскөрбөй октаптарылды болган өскө-да чылдагааның өрт болу боор.

«Найрал» совхозтуң, Кы-зыл-Даг салбарының Олчаман баштап хойжолору алаактан иш кезип турган, чанара одаа өжүрбөңдөн бир гектар чериң ылак өрттө-гөн. Бүрүлүгү кижилерге хө-чөгүн көрсөгөн. Мурнуңда чылдарда «УТКА 25 чыл» совхозтуң Ак-Турут салбары-ның Чам-Талда тууган ылак каязымын куугунда ариг өрттөңдөн каяа өрттө-гөн, совхоз уау-гү когарла таарылган.

Өрттү болдурбаның кем-челерин Ак-Турут иш анык-агай салбарының иш камга-ла ажилдагычылар хамаар-гышкан участоктарында эки тургускан. Орук бедирлерин-де көсү агитацияның ала-каттары аныктың. Өрттү болдурбаның талазы-биле беседалары чон ортууңа чорууп турар. Ногаан эми-арганы хайгылычлары Ду-мен Аспан-оол, Дагбазык Са-дан, Салчак Биче-оол, Мачы Сайын-оол чон ортууңа бе-седалары эрттирлең. Сал-барың иш камгаала ажил-дагычылары шиптирле-биле 30 беседаны чорууңа.

Иш камгалымың ажил-дагычылардан хамаарымын участогуңа ак сөткөндү, се-ремчилерди ажилдап турар-ларын бирээм — Дүмен Аспан-оол. Оң хайгааралы-га Ак-Хөм, Шаңчы хамаар-жыр. Өрткө удуң демисең, талазы-биле деңиз, беседаны кылып, өрт болган таарыл-да оңу өжүрбөңдөн кемчел-герин ап, чоңу ажилдөңдөңгө организация чоруу ол жүр-гү-үң келген.

Салбарды өң өжүрбөңнүң хөрсөңдери: 6 хүүрөң, 2 бал-ды, өң өжүрбөңгө хөрсөңдөр 10 шоодай бар, бир автома-ныны тусунал тургускан. Чамдык чөптөстөрүң мын-та-лай барып болбас. Ыш кам-галымың 6 ажилдагычы кү-нүр алыр чыгып чыдыр-ган. Оңу таладың чугула. Эртен чымын салбарың демисең-риге 30 аңгы чөргө өрт бол-ган. Аңаа 9000 рубльдиң чар-ыдалың үдүргөн.

О. НАМЧЫЛАК.

А. НАМЗЫН.

Аргалар бар

Каргы, Балыктыг болган Кулдус хөмөңнүң баштарында Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хол» колхозунуң 1490 баш сарыктырың олардык кадырың турар. Ол дөңгө де-вискөргө хар чуга дүжөр, чамдык кыштарда хар ча-байн бөргүлээр. Кадыр-на-канка таарышкан сарыктың чогу-на ораны ол.

Сарык кадырыңары ам бо хунерде чык маалды ху-лап ап өгөлей берген. Ам бызаалаан 83 сарыктың чаш төлү бүрүн меңди доругуп турар.

Сарык — дөңкун мал. Оң аажы-чаңың эки билбес кижиге оңу амааш тежөри берге. Колхозта сарыктың шаддан бээр маалда келген дуржу-галык кадырлар хой. Комму-нист Макачар Идам оң чыл амын сарык кадырың келген. Оңу кодаңыңа ам 282 сарык бар. Оңу 30-ын төрөң, ба-залары шугуу меңди. Бо чыл-дын төрүгү чус сарыкка олаштыр 90-дан эвезип энес бызаалары камгалап алдырың ол хулазгөң. Оон аңгыда Карма Эрес, Балдыр Шугуу олар үр чылдары сарык ка-дырың келген, дуржузгалык малчылар. Эвезип чарыдал үдүрүр, сарыктың өстүрүп, колхозка чыл бүрүдө биче эвес орулганы олар киярп келгенер.

Колхозтуң хоочун сарык-чыларың болуп турары-биле алмырга, Тере-Холдуң де-вискөргө сарыктың 5-6 муң баш чедир өстүрүп болур.

Колхоз сарыктың өстүрүп-чө чөңөгөнү салып, оңу кады-рыңа чуртталга-амыды-ралдык таарычаның байла-мын тургузар талазы-биле чамдык ажилдарың кылган. Сарыкчылар колхоз төвүңдөн бары-ла чус километр ыра-кта чурттап турар. Ол де-вискөрдө — Каргы, Алдым бол-ган Устүү Балыктыгларда киж болгаш мал эмилгезиниң пуштуктарың тургузуп, са-дымы организация. Эрге-жок чугула эи аймаа, аны-п

чөм болган үлетпур бараан-нарың үзүктөл чок чедир берип турар. Сарыкчылар-ның бугулары школада хаара туттулган, интернатта чур-туп, күрөңдөп долу хандык-рылгыда өөрөнп турар. Бо чымын сарыкчыларың сууржун чуртталга-амыды-ралдык таарычаның шиптир-лең, эвезипкең кадыкты организациялар шиптирлең.

Бо колхозта сарыктың сар-байып турар, оңу суду иек-тинден иш катп артык үс-күр болгай. Оңу саяк, үс-сар-жаг бугулар болза аныктыг. Оңу аңгыда сарыктың чо-гун дырап, анык сарык-тарың кыргың ап база болур. Дүк планыңа немедө кур-ламыр ол.

Тере-Хол чөңөгөң кадыр-берт, арга-эминиг черге сар-лыктың шарыларың трап-спортка чагчытырар болза база аныктыг. Колхозтуң сар-лымын баш саны оңу тура-лаа кызыраар чорук уузук-танымай турар.

А. НАМЗЫН.

Бо чылдың ияриң неарта-лында нөдөз ажил-агың про-дуктуларың бүдүрениң тала-зы-биле дээр көрүзүңгүрүн чедип алган «Ион-Тей» совхоз Кызыл хоорукунуң амыл-агыларыңың социалистик чарыкыңа бирги чери алган. Ол совхозтуң амыл-ишчилери

бирги неартада куш чуурга-зын бүдүрүп үндүрерин элээн көвөдөткөн. А эртен чылда сөөкхө 680 муң рубльдиң орул-газын алган. Дону бот-орул-га-чарылгаже кирген бо сов-хозтуң ишчилериниң матери-алдыг болгаш культурулук дең-гөли чылдан чылче бедип ту-

рар. Чыл төңкүзүңдө-ле ажил-чыларыңың хөй незини 13-кү шалыңны ап келген. Амгы үеде кушчуларың, сүт-бараң фермазыңың болгаш чаксы тарылгаже эки белетке-лдиг кирген механикаторлар-ның аразында Май байырла-лын күш-ажылыч бедик көр-гү-

зүлгерлиг уткурунуң соци-алистик чарымың калбарган. ЧУРУНГА: совхозтуң мур-накчы амылчылары (солгай таладан) Валентин Назарова, Лилия Лыгина дагаа чуурга-зын механизастаан арга-биле маршалап, савалап турары. О. ОХЕМЧИНИҢ ФОТОЗУ.

Вьетнамга тайбың!

ДАККА. «Бугу делегейиң тайбыңа мыншыдыг уду-стары оң шиптеде Каттыш-кан Штаттарың удустары Вьетнамда агрессияның шугу-тузун доп-доруан долуу-биле, калдык-ла чугаа чокка үндүрерин негез. Ол митинг-ге хулазган резолюцияда бөмбалакшылар до-ран сөксаткан, Парижде чу-галалыкшыларга катан киркип эгезлериң АКШ-тан шыгымы береп турар.

РИМ. Вьетнамдың удузупта эл-сөткөн каттыштарың илереткен күчүдүг чыскаал Болония хоорайга бооп эрткен. Аңаа Болонияны аныкшыңары Вьетам Демократтыг Республиканың удустарыңа болган Муруну Вьетамдың Хосталарың шиптед фронтунуңа деткиме кылды, эл-сөткөн каттышты-рун турарың чангыс үн-биле меделгезеңер.

Инарага Флоренция бооп эрткен чыскаалдык кирки-чири Вьетамдың де-вискө-рлери бөмбалаарың сок-садыры болган Вьетам Демократтыг Республиканың ча-заан Италияны хулаз кө-рүп шыгымы-биле негез.

ПРАГА. Тайбың камгалы-ны чехословак комитетиниң Тайбының чех чөвөлиниң, ЧССР-ниң Национал фронтунуң Топ Комитетиниң адми-ра Индия-Кыдатта америк аг-рессияда удурашкан, аңаа ил-деңгөңкөң илереткен чө-чөк чагаалар болган резолю-

циялар хой-ишчи органи-зацияларыңа бүдүрүлгө бол-ган өрөдиге чедирлерин колденттеринден үзүк-со-саал чок көш турар. ДЕЛИ. «Вьетнам Демократтыг Республиканың де-вискө-рлери бөмбалап турарыңа индий улус удуларың, буруу илап турар». Ол дугайын парламентаңың чүдү-бүрү партиялардан сонгуттурган 115 кезигүнериниң кады кылган меделгезинде мынаар чуга-лап турар. Бистер Муруну Вьетам Республиканың резо-люстуг Түр чазаан Индия-ның чазаа хулаз көрүп дөр-дөңгө илерет турар бис деп ол-ла меделгезеңе демделгез.

МАДРИД. Чө-чөк испанлар вьетам улустун демиселин деткөн плакаттар тудуп ал-ган. Барселонунуң кудумчу-лары-биле чыскаалып эрт-кенер.

ХАНОЙ. Муруну Вьетам-ның Данаг хоорайының 25.000 аныг чурттакчылары Вьетамда америк агрессияда удурашымыңың чыска-лаа киркишкен. Студенттер болган өөрөңкөн амынтар кодаан ол чыскаалдык кир-кичкелери дайыны болган патриоттарың тудуп хоруң-лаар доп-доруан сөксадрың элэң кытырларың тудуп алган хоорайың кудумчу-ларың чыскаалып үшгөңер.

Хосталганың Уаучу чө-сектиг күштериниң тайк кел-дери Топ шадта дайыңың чорудулгаларың камгалган. Патриоттар Тавиль шериң базалыңың болган Контум хоорайың аразында № 14 оро-ка дайыңыңың быжыгал пуштуктарың артиллерия-биле болган.

„Аполлон-16“ черже ужулкан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 25-тиң эртенде космонавтар Джон Янг, Чарльз Дьюк болгаш Томас Маттанган башкаар космос корабан «Аполлон-16» Ай чанын орбитазыңдан үңгөн, Черже ужу-дарың траекторияңе шиптең.

Апрель 24-те космонавтар эртем шип-челерини кылган. Дүн ортуу турда корабалдын Айга хонар кабиназыңың ужу-гуп үңер негез ослан балдырған. Ол Ай кырыңче дүшүң дөң оңу программа баугуар Черден команда баугуар тормо-зат балдыр ужуруг турган. Ыччала-даа космонавтарың чактырымың уржуудан

Айдан ужугуп үңер кезекти таарыштыр угаал шыдааган. Оон түңгөңдө оңу тор-мозтар арга чок болган, мынчан ол барык бир чыл дургузунда Айны дол-ганып алаар. Черже ужудар траекторияңе шип-чи-лерини элээн каш шак мурунда эртем апаратураларың Ай сүтүңини корабалдың салган. Москваның-биле эртенгиң оң шак 30 минута хире турда космонавтарың дыш-таныр үең эгезлэн. «Аполлон-16» апрель 27-де кежэ Оокум океанга кэп хонар ужуруг.

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлала-ның хостага агентлигиңиң дамычканы бола, апрель 9-тан 19-ка чедир үеде Муруну

ДЕТКИП ТУРАР

БОНН. СЭТА-ның корреспондентин И. Масловтуң дамычканы бола: Федеративтиг республика-ның Москва болган Варшавага ат салган керзелерин деткөн кийгирылгаларга ат салышканын чымын ГФР-ниң бүдүрүлгелеринде болган яны-бүрү хоорайларында чо-рууду турар.

Барып Германияда метал-листериниң эң уау професси-он ССРР болган ПУР-биле ГФР-ниң чарган керзелерин дүргөн бадылары дөң тур-жуп турар. Бо професси-ондык баштаар чери бүдесте-лдиң депутаттарыңа анык чагааны чорудуп, керзелер дөң. Бадыларың оларны кийтирген. «Чоң талкы ке-рзелерин бадылары дүшүр-үгү чорукту чавырылдылары-

ЛАОС. Лаостуң патриоттары Сонгу Лавета америк хө-зө-дөңкөңлериң кол чери — Лонгчен де-вискөргөңдө дайып чорудулгаларың үргүлү-үлүшкөн. Ында берге бай-далды орталаңдырың орадалжыр дөң америк ужу-р-хө-дөңдө оңу терин улам күнүг бөмбөлар турар. Оң-биле нахда аңдара ачтырган америк самолёттарың саны база-ла немезиң турар. Ычтангаш Лаостуң агаарыңа дүжүр ат-тырган америк самолёттарың болган вертолёттарың саны амгы үеде 2.323 четкен.

ПАТНА (Бхар штат). (СЭТА). Индияны Бхар штатдың кол хоорайыңа культуруг харылаадыры хөгүдүг талазы-биле индий-совет ниятледиңиң 10-гу на-ционал конференцияны аны-лын дооскан. Конференцията соолту чылдарда ниятледиңиң ажил-чорудулгаларың түп-недерин үндүрүп, моон сон-гаары аныктың планнарың айткан. Тускай семинар-ларга делегаттар индий-совет харылаадыры хөгүдүрүлгөңиң яны-бүрү айтырларыңың талазы-биле санал-ооналдыры солушкан. Конференцияны кыра-кчылары «Патағы декларацияны чыгыс үн-биле ху-лаз ап, амын-өскөңдө ху-лаз неоконформизмте уду демиселге тайбыңың болан национал хосталганың күш-терин быжыгаларыңа Индия-ның болган Совет Эвеле-ниң удустарың аразында найрадың аажок уау-гү ужу-дузаның демделгез.

КОНФЕРЕНЦИЯ ДООЗУЛГАН

ПАТНА (Бхар штат). (СЭТА). Индияны Бхар штатдың кол хоорайыңа культуруг харылаадыры хөгүдүг талазы-биле индий-совет ниятледиңиң 10-гу на-ционал конференцияны аны-лын дооскан. Конференцията соолту чылдарда ниятледиңиң ажил-чорудулгаларың түп-недерин үндүрүп, моон сон-гаары аныктың планнарың айткан. Тускай семинар-ларга делегаттар индий-совет харылаадыры хөгүдүрүлгөңиң яны-бүрү айтырларыңың талазы-биле санал-ооналдыры солушкан. Конференцияны кыра-кчылары «Патағы декларацияны чыгыс үн-биле ху-лаз ап, амын-өскөңдө ху-лаз неоконформизмте уду демиселге тайбыңың болан национал хосталганың күш-терин быжыгаларыңа Индия-ның болган Совет Эвеле-ниң удустарың аразында найрадың аажок уау-гү ужу-дузаның демделгез.

АЖЫЛ ЧОКТАР КӨВҮДЭЭН

МАДРИД. (СЭТА). Испания-ның чөдө ажил-агында ажил чоктарың саны көвү-дөп турар. Бо чылдың фев-ралда ажил чок көдө иш-чилер 70.300 киши болган. Ол бола эртенге чылдыңдан 43,3 хуу хөй дөң ол. Анда-луанда ажил чоктарың са-мы оон-даа хөй болган.

